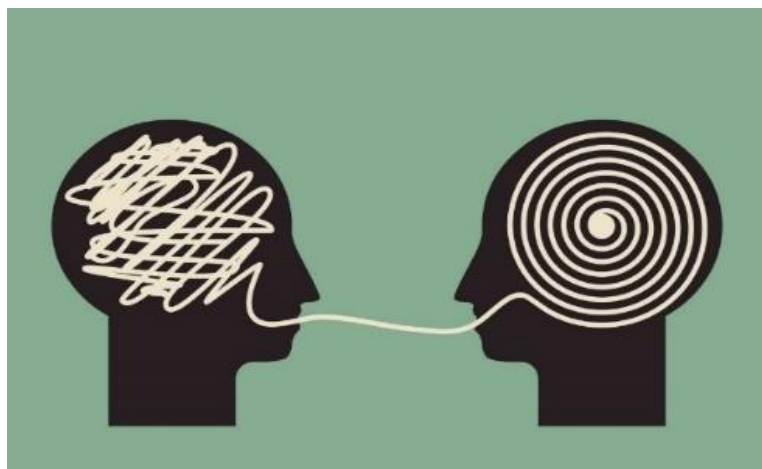
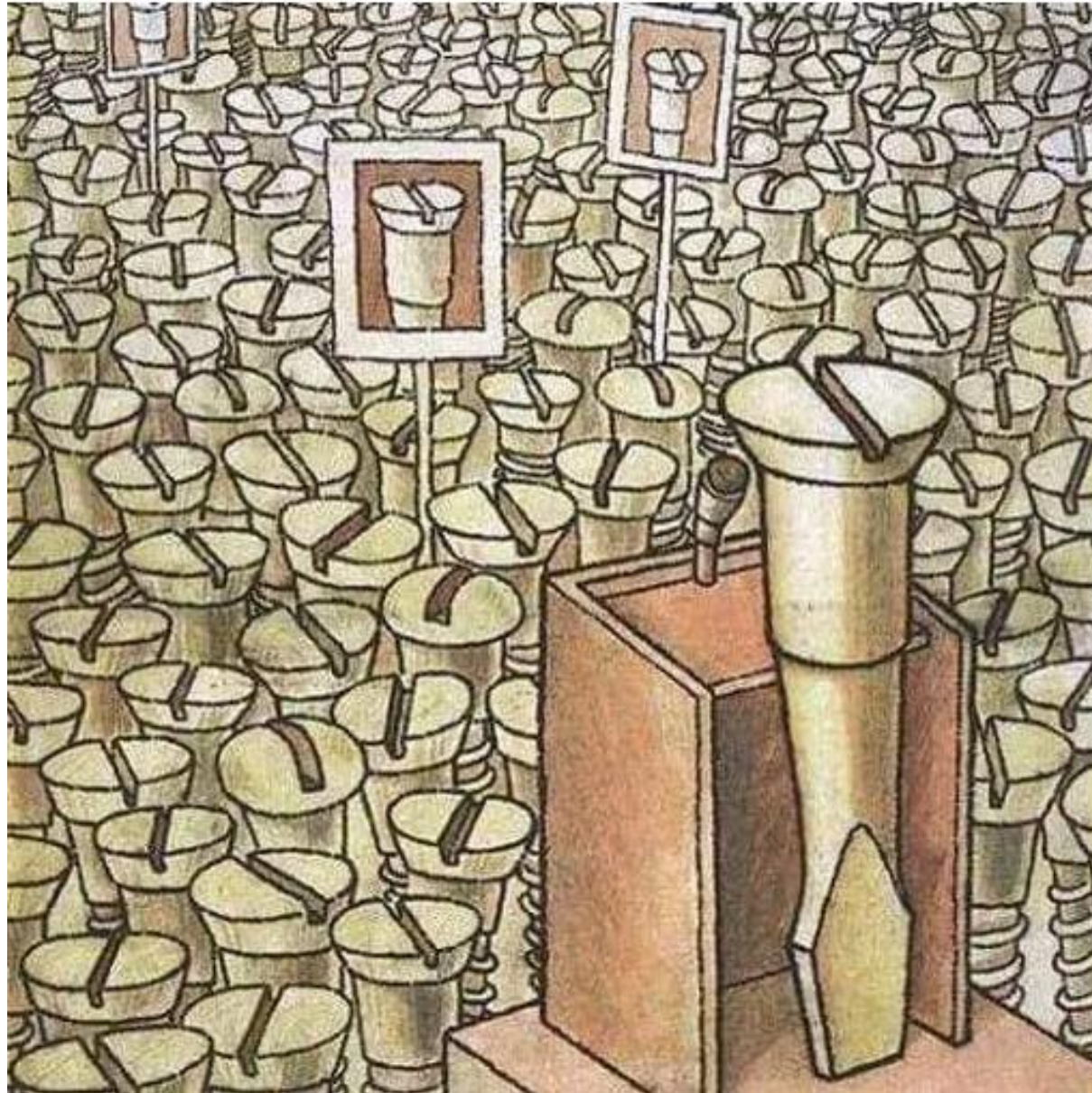

Pomen poučevanja o in za **kritično**, **skrbnostno** in **sodelovalno** mišljenje

mag. Sofija Baškarad, ZRSŠ
Maja Vačun, Osnovna šola Selnica ob Dravi

DEJSTVO

INTERPRETACIJA

**MNENJE, PREPRIČANJE,
DELOVANJE**

KRITIČNO MIŠLJENJE

M. Lipman (2003: 9): „S širjenjem demokracije je postalo jasno, kako pomembno je, da **demokratični državljani razmišljajo prožno in odgovorno**. V nasprotnem primeru so lahek plen avtoritarne in konformistične propagande. Kritično razmišljanje lahko zagotovi določeno zaščito pred manj prefinjenimi oblikami pranja možganov.“

Izhodišča za prenovo učnih načrtov (2022: 4): Splošno izobraževanje naj bi omogočalo oblikovanje **samostojnih, radovednih, razmišljujočih, sodelovalnih, kritičnih, etičnih in odgovornih posameznikov**, ki se opirajo na kakovostno znanje in socialne ter druge spretnosti, vrednote, stališča ipd.

KRITIČNO MIŠLJENJE (KM)?

Šimenc (2021):

- **KM sledi določenim pravilom, ki prispevajo k njegovi kakovosti;**
- miselni napor, uporablja presojanje, sklepanje, povezovanje, utemeljeno argumentacijo, odprto za razmislek in nima vnaprej izdelanih odgovorov ali zaključkov;
- razmislek o samem procesu mišljenja.

Rupnik Vec in Kompare (2006):

- **»KM je ena temeljnih kompetenc, kot branje in pisanje, ki jo je treba poučevati.«**

KM = temeljno orodje raziskovanja, je kot tako osvobajajoča sila v vzgoji in izobraževanju ter močno orodje v osebnem in družbenem življenju posameznika.

KM = mišljenje, pri katerem nam je mar za to, **KAKO** mislimo.

UČITELJI:

- mar za to, kako mislimo sami,
- mar za to, kako mislijo oz. bodo mislili naši učenci.

**Children must be taught
how to think,
not what to think.**

- Margaret Mead

- Dovzetnosti in sposobnosti **KM** se najbolje razvijajo v okviru rednega pouka.
- **Smiselno poučevati KM v sklopu vsebin posameznih predmetov in ne kot ločen predmet.**
- **Vsi učitelji možnost učiti učence misliti.**
- Smo tudi odgovorni?

»KM ni zgolj ena izmed vzgojno-izobraževalnih opcij, temveč nujni pogoj in moralna pravica vsakega učenca« (Rupnik Vec in Kompare, 2008).

KAKO?

»Morda najlažje tako, da učencem zaupamo, tvegamo in predpostavimo, da že znajo in potrebujejo le 'vaje'. Ta premislek pripelje do poudarjanja pomena reševanja problemov in 'učenja z delom'« (Šimenc, 2006).

Premik poudarka **od vednosti k spretnostim**, od kopičenja znanja k **razvijanju kompetenc za uporabo**.

VAJA - VPRAŠANJA

Zapišite vprašanja, na katera boste dobili zapisane odgovore (za vsak odgovor svoje vprašanje).

Odgovor: V učnem načrtu predmeta.

Vprašanje:

Odgovor: Da, ker je to dobro za vse.

Vprašanje:

Odgovor: Da bi znali razmišljati s svojo glavo.

Vprašanje:

Odgovor: Imajo zelo velik vpliv.

Vprašanje:

Odgovor: Dvomim.

Vprašanje:

KM se začne, ko zastavimo pravo vprašanje (Šimenc, 2021).

Posebnost pravih vprašanj je v tem, da nam odpirajo nova vprašanja.

»Dobro je tisto vprašanje, ki sproži še več vprašanj.« (Grušovnik, 2022).

Prepričanje, da je enostavno postavljati vprašanja in težje iskati odgovore nanje.

**Vprašanja in odgovori v tesnem vzročno-posledičnem razmerju:
kakršno bo vprašanje, tak bo odgovor.**

UČITELJI:

- z vprašanji **načrtno razvijamo različne nivoje mišljenja,**
- **pomembno: razmišljati o tem, kakšna so vprašanja, s kakšnim namenom jih postavljamo in kaj lahko/želimo doseči z njimi,**
- **struktura učiteljevega vprašanja močno vpliva na učenčev odgovor,**
- **ključna vprašanja pripravimo že vnaprej.**

Učitelji ne smemo biti takoj zadovoljni z odgovori učencev –
odgovorov ne smemo takoj razumeti, jih kar sprejeti, temveč moramo prositi za oz.
si želeli pojasnitev.

POJASNITEV	
Ali lahko pojasniš ...?	Pojasnitev
Kaj misliš s tem ...?	Opredeleževanje
Lahko navedeš kak primer ...?	Navajanje primerov
Ali ima kdo kašno vprašanje?	Poizvedovanje
RAZLOGI IN UTEMELJITVE	
Zakaj misliš, da ...?	Oblikovanje argumenta
Kako vemo, da ...?	Predpostavke
Zaradi katerih razlogov ...?	Razlogi
Ali se lahko opreš na kakšna dejstva ...?	Dejstva
Lahko navedeš protiprimer za ...?	Protiprimeri
ALTERNATIVNI POGLEDI	
Ali lahko to poveš drugače?	Preoblikovanje stališča
Ali obstaja še kak drug pogled na ...?	Alternativni pogledi
Kaj bi rekel kdo, ki se ne strinja s tem?	Protiargument
Kakšna je razlika med tem in tem?	Razlikovanje
IMPLIKACIJE IN POSLEDICE	
Kaj sledi iz tega, kar praviš?	Implikacija
Ali se to sklada s tem, kar si rekel prej?	Konsistentnost
Kakšne bi bile posledice tega?	Posledice
Ali obstaja splošno pravilo za to?	Posploševanje
Kako bi preverili, ali je trditev resnična?	Preverjanje
DISKUSIJA	
Ali imate kakšno vprašanje o ...?	Spraševanje
Kakšne vrste vprašanje je to?	Analiza
Kako nam to vprašanje pomaga?	Povezovanje
Kako daleč smo prišli do sedaj?	Povzemanje
Ali smo že kaj bliže odgovoru ...?	Približevanje sklepu

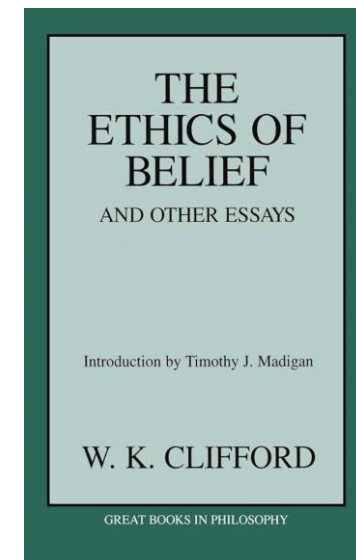
SOKRATSKA VPRAŠANJA

- Kdo se strinja/ne strinja s povedanim?
- Lahko pojasniš, zakaj se strinjaš/ne strinjaš?
- Ali lahko navedeš primer iz svoje izkušnje? Je to dober primer?
- Ima kdo drugačno izkušnjo?
- Kako je to povezano s tem, kar je X rekel prej?
- Ali je tvoje stališče podobno X-inemu ali ne?
- **Kako to veš?**
- Ali imamo/gre tu (za) neko splošno načelo? Katero?
- Ali obstajajo kakšne izjeme? Katere?
- Ima kdo kakšno idejo?
- Po čem to vprašanje sprašuje?

VAJA – ZGODBA

Lastnik ladje je nameraval poslati na morje izseljensko ladjo. Vedel je, da je stara in da tudi na samem začetku ni bila zelo dobro zgrajena; da je videla že veliko morij in podnebij ter da je pogosto potrebovala popravila. Pojavil se mu je dvom, da morda ni sposobna za plovbo. Ti dvomi so mu krožili po glavi in ga delali nesrečnega; pomislil je, da bi morda moral ladjo temeljito popraviti in obnoviti, čeprav bi to zahtevalo velike stroške. Preden je ladja odplula, mu je vendarle uspelo premagati ta melanholična razmišljanja. Rekel si je, da je šla varno skozi toliko potovanj in preživela toliko neviht, da je nesmiselno domnevati, da se ne bo varno vrnila domov tudi s tega potovanja. Zaupal je v Previdnost, ki težko, da ne bo zaščitila vseh teh nesrečnih družin, ki so zapuščale domovino, da bi našle boljše čase drugje. Iz glave je odstranil vse neprijazne sume o poštenosti ladjedelcev in izvajalcev. Na tak način je pridobil iskreno in udobno prepričanje, da je njegovo plovilo popolnoma varno in sposobno za plovbo. Opazoval je odhod ladje z lahkim srcem in z dobrotljivimi željami, da bi izgnancem uspelo na njihovi poti. In ko je dobil svoj denar za zavarovanje, ker se je ladja potopila sredi oceana, ni nobenemu nič povedal.

(William K. Clifford, The duty of inquiry, 1876)

**Ali je lastnik kriv za smrt svojih potnikov? Zakaj da oz. zakaj ne?
Utemeljite.**

Formalizacija pomislekov

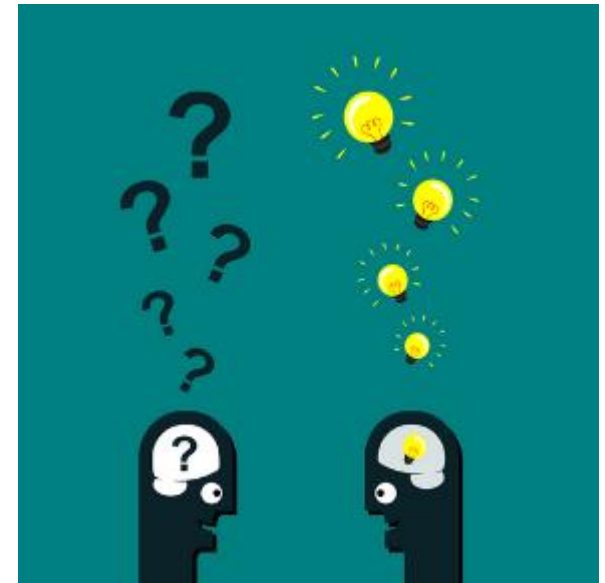
- A** Iz dejstva, da je ladja že velikokrat prečkala ocean, je lastnik sklepal, da ga bo tudi tokrat. To sklepanje ni veljavno. Velja obratno: **več kot je ladja preplula, večja je možnost, da zaradi obrabe pride do okvare.**
- B** Opiral se je na **Previdnost** – to je **domneva, ki je ni utemeljil**. Ko gre za življenje in smrt, se ne smemo opirati na neutemeljene domneve.
- C** Iskal je razloge, ki so potrjevali njegovo mnenje, namesto da bi iskal tiste, ki mu nasprotujejo. Kadar sprejemamo pomembno odločitev, je **potrebno iskati razloge, ki ji nasprotujejo.**
- D** **Ugovore**, ki so mu blodili po glavi, je potlačil. **Moral bi jih obravnavati** in to v najmočnejši obliki.

Ali je lastnik ladje razmišljal kritično?

- Lastnik je morda mislil dobro, a ni dobro mislil. **Ni mislil kritično.** Ni imel pravice verjeti.
- **Neprimerno je verjeti v karkoli na podlagi nezadostnih dokazov.** (Clifford)
- **Kar mislimo, vpliva na to, kaj delamo in kako živimo.** Potreben premislek, kako se oblikujejo naša prepričanja. Potrebno je kritično mišljenje. Skrbno preverjanje naših prepričanj, reflective thought.
- Potrebuje vednost, spretnosti, pa tudi pogum lastna prepričanja **postaviti pod vprašaj** in **odprtost do stališč drugih.** V splošnem pa prizadevanje za resnico.

VEŠČINE KRITIČNEGA MISLECA:

- preverja pomene uporabljenih pojmov,
- zastavlja vprašanja in problematizira snov, ki se jo uči,
- razlikuje med dejstvi in neutemeljenimi prepričanji,
- prepoznavna neizgovorjeno/zamolčano (bere med vrsticami),
- razlikuje čustveni vidik od objektivnega,
- se izogiba pretiranemu poenostavljanju (črno-belo),
- dopušča in upošteva različna stališča,
- pristaja na nedorečenost, kompleksnost.

Poučevanje o veščinah kritičnega mišljenja **≠** poučevanju za kritično mišljenje.

Motivacija za kritično mišljenje in delovanje.

Poučevanje veščin KM v povezavi s konkretnimi vsebinami učnih predmetov.

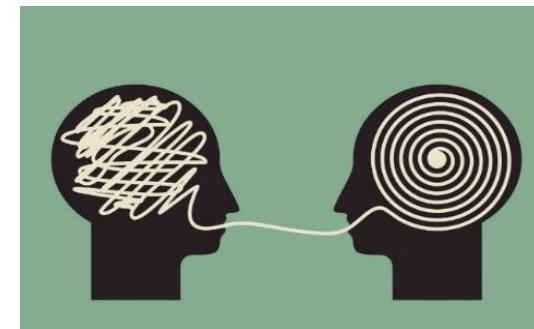
»Učenci bodo bolje razmišljali, če jim bodo zagotovljeni pogoji, ki bodo spodbujali uporabo njihovega razmišljanja v svetu, v katerem živijo« (Lipman 2003: 208).

Učenci razvijejo **dobre sposobnosti poslušanja, odzivnost na besede drugih, pripravljenost, odprtost za možnost, da bi morali spremeniti svoja prepričanja** glede na skupne oz. nove premisleke, v kolikor je to potrebno.

SKRBNOSTNO in **SODELOVALNO** mišljenje

SKRBNOSTNO MIŠLJENJE

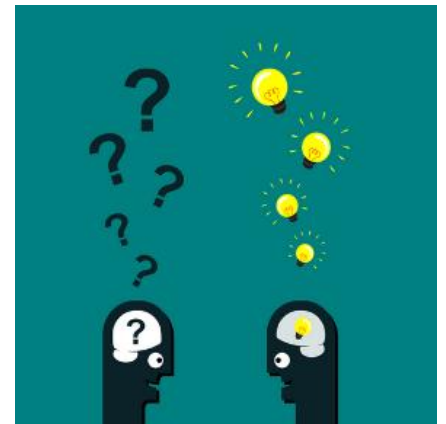
- **Skrb do nekoga** = odnos do \neq skrb za.
- **Mar za druge in drugim mar za nas.**
- Skrb do = **vrednota, motivacija in delovanje.**
- **Razumevajoča**, ne le razumna oseba.
- Razvijanje vrednot, čustev, empatije, simpatije z drugimi, demokratični značaj.
- Poslušanje sebe in drugih, spoštovanje stališč.
- Vežano tudi na **lastno razmišljanje**: skrbno razmišljati o tem, kar je predmet našega razmišljanja, in skrbeti za svoj način razmišljanja (mar za način razmišljanja).
- **Zgodba o ladji**: naša dolžnost se ne nanaša samo na delovanje, temveč tudi na **odnos do naših prepričanj.**

SODELOVALNO MIŠLJENJE

- Misliti, preiskovati, komunicirati, raziskovati **skupaj z drugimi**.
- **Odprtost do drugega/drugih in dialog z njim/i**.
- Mišljenje kot **napredek v skupnem razmišljanju in delovanju**.
- Pripravljenost postaviti interes drugega pred lasten, glas vsakega in vseh.
- Nasprotno tekmovalnemu mišljenju.
- Doseči **vključevanje oz. multiperspektivno razumevanje**.

A. M. Sharp: „**iti se obiskovanje**“ – namensko vstopanje v svet drugih, poslušanje, razumevanje.

„Moderno življenje usmerja posameznika v ukvarjanje s samim seboj, kar vpliva na zmanjšanje možnosti (in želje/potreb) sodelovanja z drugimi in na samo solidarnost.“

(Šipuš, 2022, po Beck-Gernsheim, 1996)

- **Pretiran individualizem**, ki je v nasprotju z duhom skupnosti.
- **Sobivanje v skupnostih ni dovolj**; skrb do drugih, sodelovanje z drugimi, varno in spodbudno okolje za delovanje, pozitivna naravnost do ...

Izhodišča za prenavo UN (2022: 3): V sodobni družbi je osnovnega pomena, da posameznik pridobi kakovostno splošno izobrazbo in znanje, ki bosta trdna osnova za vseživljenjsko učenje v kompleksnem in hitro spreminjajočem se svetu sodobnih globaliziranih družb in kultur.

IZHODIŠČA ZA PRENOVO UČNIH NAČRTOV

Za doseganje ciljev splošnega izobraževanja sta ključna procesa poučevanje in usvajanje kakovostnega splošnoizobraževalnega znanja, ki »vključuje in omogoča **široko splošno razgledanost in odprtost duha, prepričanja, zmožnosti za ravnanja, identifikacijo problemov in izzivov, postavljanje vprašanj, pridobivanje in miselno obdelovanje (procesiranje) ustreznih podatkov ter njihovo razumevanje, vrednotenje, interpretiranje in uporabo**« (2022: 4).

Kritično mišljenje ni zgolj nekaj, kar se napiše med cilje in načela, kajti v tem primeru je veliko možnosti, da ostaja le prazna deklaracija. Učni načrt prispeva h kritičnemu mišljenju, če je sama vsebina organizirana tako, da omogoča vsebinsko utemeljeni razmislek o vprašanjih, ki so v učnem načrtu obravnavana (Razvoj državljske vzgoje v RS 2012: 165).

LITERATURA

- Bissachi, E. (2018). Filozofija in vprašanja v vzgoji in izobraževanju. *Filozofija na maturi*, 50(25), 72–83.
- Bissachi, E. (2018). Vloga spraševanja pri poučevanju predmeta Filozofija za otroke. *Analiza*, 22(3), 57–67.
- Clifford, W. K. (1999). *The Ethics of Belief and Other Essays*. Amherst: Prometheus Books.
- Godinho, S. (2008). *Ali je to vprašanje : Strategije postavljanja in spodbujanja vprašanj : preizkušeni nasveti in zamisli za učinkovito poučevanje*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Grušovnik, T. (2022). Prispevek filozofije k ustvarjalnemu zastavljanju vprašanj pri pouku. Prispevek na 2. konferenci učiteljev družboslovnih, umetnostnih in humanističnih predmetov, Zavod RS za šolstvo, 28. 6. 2022.
- Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji. (2022). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. www.zrssi.si/pdf/izhodisca_za_prenovo_UN.pdf
- Lipman, M. (1996). Razvijanje filozofskega dialoga. V: *Filozofija v šoli: prispevki k didaktiki filozofije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Str. 1–9.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. Cambridge University Press.
- Rupnik Vec, T. in Kompare, A. (2006). Kritično mišljenje v šoli : strategije poučevanja kritičnega mišljenja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Šimenc, M. (2021). Kakšen je pomen kritičnega mišljenja in argumentacije? V: *Aktivno državljanstvo v srednji šoli : Posameznik, skupnost, država, svet*. [Elektronski vir]. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. https://www.zrssi.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf.
- Šipuš, K. (2022). Zakaj je vredno krepiti integriteto otrok v šoli. Prve izkušnje pilotnega projekta Krepitev integritete učencev v osnovni šoli. *Vzgoja in izobraževanje: revija za teoretična in praktična vprašanja vzgojno-izobraževalnega dela*. 53 (3–4): 40–45.
- Vprašanja v podporo učenju. (2016). V: *Formativno spremljanje v podporo učenju : priročnik za učitelje in strokovne delavce*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Ali je bil lastnik kriv za smrt svojih potnikov? Zakaj da oz. zakaj ne? Utemeljite svoje odgovore!

Da. Iz etičnega vidika. Sumil je, da ladija ne zdržala, vendar ga ke pregnal, pretehtal je ekonomski vidik. Lahko bi rekli celo, da je bilo naklepno...

Kriv. Zavedal se je, da ni preveril spravnosti ladje, kar bi kot lastnik ladje moral storiti.

Lastnik je bil kriv za smrt svojih potnikov, ker je poznal stanje svoje ladje in kljub dvomom, da ladja ni varna, ni preveril stanja ladje, da bi se lahko na osnovi dokaza odločil ali naj ladja pluje

Da, zaradi objektivne odgovornosti.

Da, ker je odgovoren za tehnično brezhibno ladjo. NI, kriv v primeru, da se ladja ni potopila zaradi tehnično brezhibne ladje ampak iz drugih vzrokov.

Menimo, da lastnik ni kriv, ker ni nujno, da se ta spozna na stroko. Ladja je bila plovna.

Ni kriv, dokler mu ni krivda pravnomočno dokazana. Dokler ni obsojen. Glede na uspešno izplačilo zavarovalnice, je bil vzrok, da se je ladja potopila, drugje in ne v njegovih dvomih.

DA - ker ni preveril in izvedel popravila ladje, da bi preveril dvome za plovbo. NE - ker niso znani razlogi potopa ladje

Kriv ni bil, ker se krivda ni dokazala. Je pa moralno odgovoren in svetohlinski, svojo odgovornost je preložil na Previdnost, zavarovalno pa tiho pospravil